

С. В. Бенет

Скарб Васко Гомеца

Білий вітрильник здавався вже тільки дитячою іграшкою на синіх хвилях океану. За хвилину він сховзветься по обрію і зникне зовсім з очей. Ніхто з його залози не стане більше на цьому острові, де вони висадили свого капітана. І Васко Гомец залишився тепер сам один на цьому невеличкому шматку суходолу. Він простяг руки вгору і розсміявся — вперше відколи тут опинився.

Його вважали хитруном над хитрунами і про його незвичайне щастя говорили в кожному портовому шинку, куди тільки заходили пірати. Але висадити себе на цьому островці не зазначеному на жадній мапі — це був найхитріший і найспритніший учинок на його життєвому шляху, що не знав ні невдач, ні милосердя.

Це не прийшло так легко. Ні, навіть для такого Васко Гомеца. В тому перешкоджало йому таки його щастя та оправданий страх перед його іменем навіть серед найбільших сміливців у його банді. Греба було вжити підступу і неабияких хитрощів, щоб цю залозу, дику, як стадо вовків, підбурити до бунту проти такого Васко Гомеца. Але ще більшою штукаю було так покерувати подіями, щоб ця розлючена вовча згряя не викинула його за борт, пошматувавши на кусні, тільки висадила його живим там, де він хотів.

І він свого досягнув; щастя не зрадило його і цим разом. Був живий і був тут. Робив перший великий крок на шляху до свого королівства. А це був найвищий час. Він, щоправда, був ще досить міцний, щоб дати собі раду з трьома драбами, які висадили його на острів, але це була для нього наука: він не був уже наймолодший.

Молодість минула. Життєві соки почали висихати і серце билося помаліше. Та все таки... людина, сильніша і хитріша від звичайної, зможе тикнути долі дулю під ніс, зможе безкарно і сміючись вислизнутись з рук сторожів права, навіть дожити старости в мирі й спокою. Він же людина саме цього крою!

Ба, не тільки безкарно... але й багатцем... тепер, коли він знає таємницю.

Багатий! І його очі загорілися. Він любувався звуком цього слова. Потім оглянувся, щоб зорієнтуватися.

Вони висадили його без краплі води. Та кілька кроків від нього було джерело. Вони не залишили йому й шматка хліба, але він знав остріведь здавна; тут було досить харчів, можна було б вижити і залозу цілої фрегати — невичерпний запас самої природи.

Ні приладдя, ні зброї — за виїмком ножа — не мав він з собою;

ножа заховав був за халявою. Мав також губку і кресало, навіть сокиру; все це було заховане в криївці, в сухому непомітному місці.

В найгіршому разі можна було випалити колоду та збудувати човен. Це забрало б йому багато часу — але що значить для нього час! В цій беззастережній самоті не було поняття часу, час стояв непорушно. Тут була тільки одна довга година, його година, година його царства. Він відчув, як перша її хвиля, хвиля щастя, залила його. Їй відкрив він своє серце і пив її спрагненими устами.

„Довгий був шлях сюди, Васко Гомеце!“ — говорив до себе. Але цей шлях був уже за ним. Тут, на острівці, лежав скарб Педра, закопаний між скелею і пальмою, на глибині не цілих десяти стіп. Він не бачив його другий раз, але знав, що скарб схований саме там. Сім років носив з собою цю тайну, глибоко в грудях носив її, і вона була дорожча для нього за власне серце.

Васко відітхнув глибоко і полинув думками в минуле. З тих, що знали про скарб, він єдиний залишився живий.

Щоправда, кілька інших впали на його слід, але він віднайшов їх і подбав, щоб не зайшли задалеко. Про цей скарб кружляли все ще різні легенди, але мало хто вірив у їх правдивість. І до того якийсь час жив ще і сам Педро.

Неначе мариво, наче тінь у густій мряці пливло на нього жорстоке, ненаситне Педрове обличчя. Васко тільки усміхнувся. Тіло Петра гойдалося на шибениці. Він також хотів сюди вернутися, але це йому не вдалося. Та він, Васко Гомец, вернувся. І з хвилиною, коли він став ногою на цьому острівці, скарб належав не Педрові, але йому — Васко Гомецові.

Ті, що закопували скарб, теж уже не були для нього грізні. Їхні кості лежали в іншій ямі, біля приладдя. На його шляху вони вже не стануть. Одне тільки турбувало його: думка про те, що скрині та мішки, в яких було золото, вже погнили. Тоді доведеться збивати нові скрині, бо не можна плавати морем з вантажем неукритого від очей золота.

Воно займе щонайменше пів човна, а може й більше. Він не знав навіть розмірів здобичі. Тієї ночі, що залишила глибокі сліди в його пам'яті, він устиг лише кинути оком на золото, що мерехтіло в світлі смолоскипа. Але його вистачить, напевно вистачить, щоб прожити решту днів у достатках і розкошах, а, може, навіть купити собі помилування в Господа, наймаючи Служби Божі та жертвуючи воскові свічі. Тут було досить золота, щоб купити любов і ненависть та забезпечити безжурну старість Васкові Гомецові.

Все, що треба було зробити, виглядало незвичайно просто. Один чи два тижні мало зійти на те, щоб добути скарб. Два або три місяці доведеться будувати човен і готувати його до плавби. Може доведеться подождати — адже він не дурний пускатися на море в бурхливу пору, бо що для нього час, коли він має його досить. А тоді в дорогу — шістдесят миль у відкритому човні до найближчого острова — божевільно смілий учинок для щура з суходолу, але Васко Гомецові — це дитяча іграшка. Там зустрине він тубильців, згідливих дикунів, — він знав їх; — це були його друзі, він подбав про це давніше. Тоді доведеться вжити трохи дипломатії, — може невеличкого вбивства, щоб роздобути більший човен, — видумати якусь казочку, коли буде на суходолі — а там він знає людей, що стоять близько губернатора та користуються його довір'ям, а ними послужитися він уже зуміє.

І тоді осягне все, що захоче: королівський плащ, старшинський патент — „Нашому шляхетному і вельмилюбленому Воско Гомецові“ — земський маєток, невеличке видовище, дещо каяття, вівтар

з червоного мармуру в старому, повному святощів соборі, щоб постійно нагадувати Господеві про торгівлю... а тоді не тільки на цьому, але й на тому світі стоятимуть йому — покаяному грішникові — всі двері отвором.

Все це зробить золото, бо за нього все купиш... Нема нічого на світі, чого не можна б за золото купити...

Він пробудився із своїх мрій і глянув на море. Корабель був уже тільки ледве помітною цяткою; за хвилину на землю мала лягти ніч. Треба було назбирати дров, розвести вогонь, зловити кілька раків та приготувати собі леговище. Ранком почне будувати колибу. Може краще буде спершу збудувати човен, а потому добути скарб? Аджеж він не втече йому, нехай почекає. Час не може більше відділяти Гомеца від його скарбу.

Одного ранку, завзято працюючи над човном, що був уже на викінченні, він відчув уперше свою самотність.

Для нього було це дивне, незвичайне явище. Воно було йому таке чуже, що коли заволоділо ним, то ніж випав йому з рук, наче хтось сильно вдарив його по руці. Хвилинку пізніше він підняв знову ножа, але неприємне почуття залишилося.

Його життя було неспокійне та бурхливе — лагідно кажучи. Доводилось йому мати до діла з багатьома мужчинами та жінками; все це були люди з крові й кости. Згадуючи останні роки, бачив, що ніколи ні на одну хвилинку, навіть коли корабель розбився, він не був самотний і зовсім відтятий від світа. Але тепер він був самотний.

Так, самотний, і ця свідомість навівала йому думки. Він не звик думати, він, Васко Гомец, — тим більше над самим собою.

Праця забирала йому частину думок, але не всі. Спершу, коли він сидів бездільно, увесь час роздумував про скарб. Але тепер скарб був його власністю. І цей простір в його мізку роївся тепер іншими, чужими йому думками.

„Хто ж це такий, цей Васко Гомец?“ — спитав себе по хвилині, пройнятий якимось дивним жахом.

„Васко, Гомец? Це ж ти — насправді кажучи, я, людина, що будує тут човен“, — сказав голосно сам до себе. Слова приносили йому полегшу. За хвилину знову вернувся до своїх думок.

Васко Гомец — очевидно, він знав, хто такий Васко Гомец. Він бачив його в думках, коли цей Васко Гомец п'янствував, цілував голі рамена повій, боровся вдряпуючися котом по червоній стіні корабля з ножем у зубах. Сильний, як тур, з порізаним обличчям, викликав жах серед моряків.

Але цього Васко Гомеца вже не було. Васко Гомец був тут зовсім самотний.

Відчував, що думаючи так, він робиться щораз менший, щораз менший, як цей корабель, що зникав у далині. Також корабель був спочатку сильний та могутній, потім зробився маленькою іграшкою, а вкінці ледве помітною цяткою на обрію. Те саме сталося з ним. Він бачив себе мізерною людиною на маленькому острівці — неначе мурашкою на цій жменці землі серед синьої безконечности.

Його лице вкрилося потом, хоч він не працював важко. Ніж, яким він тесав колоду, давав при цьому якийсь дивно гострий, незвичайний тон. Йому здавалося, що цей звук долітає до нього крізь безмежну далечінь води і повітря, не стрівши по дорозі іншого, братнього звуку... ні, ніколи... іншого... звуку... не стрівши.

Штовхнув себе і спробував ясно думати. Він знав, що сталося його думкам. Згідно з його рахунком, він жив тут уже повних п'ять місяців. Він знав, що траплялося людям, яких доля кинула в безлюдні

місця, знав дивний блиск в їхніх очах, знав про привиди, які їм уви-
жались, про голоси, які їм причувалися.

Не думав одначе, що й йому це трапиться; він був засильний
та зарозумний. Але коли вже так сталося — добре, нехай буде, він
знав тепер, у чому небезпека, і міг зберегти себе від неї. З хвилиною,
коли усвідомив собі це, почував себе, наче знову на світ народився.
Небо і вода набули знову в його очах природних форм.

Він не рахувався майже з тим, що закінчить будову човна впро-
довж десяти днів. Та тепер заволоділа ним жадова праці. Як довго
втрацював з запалом, був знову Васко Гомецом, і небо і вода застигали
на своєму місці. Часами вигукнув якесь речення мовою тубильців.
Знову приловив себе на тому, що жадібно ловив слова, які злітали
з його уст. Але їм бракувало чогось, їм бракувало звуку голосу, який
би не був його голосом. За чотири дні човен був готовий і лежав спу-
щений на воду в пристані.

Впродовж останніх місяців Гомец нагромадив багато харчів і зро-
бив навіть барило на воду. Примістити ці припаси в човні та поста-
вити вітрила було ділом кількох годин. Йому самому цей поспіх вида-
вався дивним. Бо ж справді було зовсім однаково, чи відпливе він за
тиждень, чи за місяць: пора вітрів уже минула. Але останніми днями
час не був уже для нього одною довгою годиною, що належав йому
та його скарбові. Він втікав тепер, наче зернятка в синьоскляному
лісковому годиннику неба — і кожне зерно брало з його серця ча-
стинку сили.

Вкінці піднявся розігрійтий, зрошений потом. Все було готове
і тепер треба було добути скарб. Було б дуже нерозумно починати
працю вночі. Але він пробудився задовго перед сходом сонця і лежав
непорушно, почувавши себе дуже щасливим. В своєму житті стрінув
він багато жінок, але сьогодні був його справжній весільний день.

Сонце хилилося вже до заходу, коли він добув останню скриню.
Сокирою розбив ржаву колодку, підняв віко й остовпів з зачудовання.

З дна скрині наче підносилися до нього золото й самоцвіти, ви-
кладені на вінцях та інших прикрасах незнаній нареченої.

В наступній хвилині він вложив туди обидві руки. Його віддих
був короткий і вриваний, наче по довгому бігу. Як приємно було до-
тикатися цього всього, скільки ж його тут, яке воно важке... гладке,
гладше, як рам'я жінки.

Помалу, з насолодою видобував інші скрині. Все було тут...
Золота монстранція з фігуркою божка... кривавочервоні рубіни та
вперше шліфовані ізмарагди... багато викладений меч якогось дво-
рака... поганські маски жерців із щирого золота.

Він мріяв колись про королівський скарб і всміхався тепер згір-
дливо на спогад цих марних мрій.

Ніч захопила його при цьому. Але він не ворухнувся, не розпа-
лював вогню, не вертався до своєї колиби. Час став дня нього знов
тільки одною довгою годиною, його властиво не було — Гомец про-
лежав усю ніч в ямі, коло скарбу, і був безмежно щасливий.

Прийшов ранок — і він піднявся, але не так, як учорашнього дня.
Тоді він був убогий авантюрник, сьогодні він багатий і в нього тур-
боти багато.

На спогад про гарячкову працю останніх днів, міг тільки смі-
ятися. Час був його приятелем, не ворогом, і зовсім не треба з ним
боротися. Човен уже готовий; ще тільки занести туди золото; відча-
лити — а все інше прийде само собою, як слід за кораблем.

Тубильці? Вони також його приятелі. Проте вони зроблять усе,
чого він вимагатиме від них, тільки тоді, коли дістануть за це заплату.

Це не буде коштувати йому так багато, бо чорношкірі ледве чи знають вартість жовтого металу. Зате друг губернатора та й сам губернатор... — Гомец насупився. Все має свою ціну, це очевидне, але деякі речі дуже дорогі, навіть для багатого.

Мало хто знав краще від нього, чиї руки треба наповнити золотом.

Коли б навіть скарб не був більший, як у його нужденних мріях, то й тоді Васко стояв би перед важким завданням. Але ж це був королівський скарб. Можливо, що сам король зажадає своєї пайки.

Ще вчора готов був відступити з радістю половину золота, щоб врешті дістатися до безпечного місця. Але тепер він бачив його і відчув усім єством.

Тупа лютя огортала Васко Гомеца. Яким правом усі ці чужі люди сягають по його власність? Вони ж не горіли роками вогнем жадоби, не кували шалених плянів, не відкрили скарбу.

Він бачив їх усіх, що наче гидкі шуліки сиділи кругом ями: тубильці, губернатори, писарчуки та двораки, повії із завжди голодними очима, навіть єпископ був тут і кардинал у червоному капелюсі. Так, навіть церква і сам Бог домагалися свого уділу. А за те давали йому пусті, непотрібні речі: поцілунок, шляхетську грамоту, вівтар із рожевого мармуру — але вимагали все більше та більше золота. І коли він, уже старець, похилився над жалюгідною решткою королівського скарбу, — вони, наче жадібні вовки, кинулися на нього. І в одчаю він махнув рукою, щоб прогнати появи.

Йому стало ясним, що пляни треба змінити. З гарячковим поспіхом старався устійнити останню суму, найменшу з можливих, яку доведеться йому пожертвувати за особисту безпеку. За кожним разом зменшував суми, що ними хотів підкупити урядників, але вислід все ще був жахливий.

Час минав і вже сам цей факт приносив полегшу його мукам. Його ж ніхто не змушував відчалювати звідсіля, це залежало тільки від нього! Він буде їсти, пити й спати і його скарб буде біля нього. Колись, іншим разом, знайде розв'язку, а покищо — якось воно буде.

Години розтягалися до днів, а дні до тижнів.

Одного вечора — він значив дні карбами на палиці — завважив з переляком, що минули два місяці від часу викопання скарбу. Це видалося йому неймовірним, але воно було справді так. Тепер, Васко, — подумав він з дивною байдужністю, — настав час рушити в дорогу, мій козаче, — завтра таки, на світанку!

Прийшло завтра і море лежало спокійне, наче став. Одначе, ген далеко, на півдні — чи ж це не була хмарка? Васко не пізнавав себе. Чи йому грозило божевілля? Він, старий моряк, боїться цієї маленької хмаринки? Нерадо, отяжіло якось попрямував до човна. Тоді прийшла спасенна думка: „Але ж треба нових мішків на золото! Старі погнили зовсім. Доведеться також збивати нові скрині“. Рівночасно відчув, що спокій огортав знов його душу. І він приємно провів ранок, вишукуючи дерево на скрині.

Йому не вдалося впоратися із скринями перед початком дощової пори. Але ні, Васко Гомец не був дурний. Він не пуститься зі своїм цінним ладунком на море скоріше, ніж проминуть бурі.

Рівночасно Васко жив біля свого скарбу не одним життям, але багатьома. Дотепер життя дозволяло йому думати тільки про потреби дня — тепер же його уява розгорнулася, як великий квіт маку, і мрії стелили перед ним пурпуру, а він ступав по ній босими ногами.

Спочатку це були звичайні візії раю кожного моряка: щертна

кількість їжі та пиття і повії з портових коршем — але згодом мрії ставали сміливіші, рафінованіші, якскравіші.

Він давав гучні бенкети: музика грала, а гості сиділи за довгими столами, що вгиналися під багатством їжі та пиття та під тягарем срібного посуду і пили найкоштовніші вина. Сам Васко ніколи не переїдався і не впивався до безтями. Коли виїжджав кудинебудь, гінці повідомляли про його приїзд, а король цілував його в лице та називав своїм небожем. Коли вертався до своєї палати, його вітала не портова повія, але королівна, ніжне єство, твір світла і морської піни. Часом була це чорнявка, подібна до запашної майової ночі, часом знову золотоволоса красуня, схожа на перший промінь вранішнього сонця. Вона ввижалася йому, в усіх бажаних формах, поєднувала в собі риси всіх жінок, які він знав, і не тратила при цьому на новості та свіжості.

Тоді знову росла його сила і впливи. Він провадив війни і укладав мир. Підносив до вершка слави одні народи та розторощував другі. Здержував голод і приборкував бунти. Король не звав його більше своїм небожем, бо вже лиш збирав кришки з його стола і цим вдоволявся. Всі довкруги шепотіли, що тільки Божий обранець може бути такий могутній. І справді, до нього приходили післанці не тільки з цього світа.

Дощова пора проминула. Коли одного ранку Гомец проходжувався берегом, завважив він якийсь човен, що лежав схований у дерев'яній бурці. Дивився довго на нього, не пізнаючи. Тоді пригадав собі: це ж його човен — та й погода дуже сприятлива.

Васко докладно перевірів його. Дощі й бурі не пошкодили його і він був усе ще здатний до плавби. Спустивши човен на воду в природній пристані, пішов повільним кроком в сторону сховку із скарбом і приніс скрині. Тепер треба було ще зложити сюди золото. На дно одної зі скринь кинув золотий дукат, і стук монети об дошку порушив мертву тишу острівця. Тоді пішов по решту скарбу.

Дві години пізніше сидів у човні з закритим долонями лицем. Човен був ослабий для такого ладунку.

Треба було збудувати інший, ось і все. Тільки подумавши про це, знав уже згори, що коли навіть збудує досить великий човен, що змістить усе золото, тоді він сам не годен буде рушити його з місця.

Щоправда, можна було частину золота, — стільки, що цей човен міг вмістити, — перевезти на другий острів, заховати його там і повернутися по решту. Це значило б одначе наразитися на тисячі небезпек за кожною переправою. Він жив уже занадто довго зі своїм скарбом, щоб могли розлучитися з ним. Не уявляв собі просто, що міг би частину його закопати деінде.

Добре, тоді доведеться занести все знов до Педрового сховку і взяти з собою лише стільки, щоб вистарчило на зорганізування нової подорожі. Тоді винайме корабель, повернеться сюди, втаємничить чужих людей і вже напочатку поділиться з ними тим, що належить виключно йому:

Все це передумував довго і різні пляни клубочилися в його голові. Знав одначе, що всі вони не дають розв'язки. Треба було видумати щось інше.

Васко лежав усю ніч в човні і думав. Рано ствердив, що за цей час зовсім не змудрів. Перестав журитися тільки на одну хвилину.

Його важкі думки розвіялися, коли повернувся до мрій минулого. Ця простенька мрія грала дуже незначну роль серед багатства його візій, а проте він любив її.

В його уяві вставала стара, нужденна корчма при гірській доріжці в Португалії з в'язкою засохлих квітів над входовими дверима.

Там, у тій корчмі, жила дівчина, дівчина з свіжим личком, рожевими устами і чорними косами, чорнішими за гребінь, що його в них носила. Вона мала нареченого, вояка, і горде дівоче серце. Гомець був убогий та ще й злодій — це було ще до того часу, як він пішов на море. Вони часто гнали його з шинку, але він знову вертався. Одного разу вояк кинувся на нього і побив його до безтями. Васко поніс побої і зневагу, закусивши губи. Дівчина дивилася і глумливо підсміхалася.

Коли вкінці він побачив, що його залицання безнадійне, залишив вояка з ножем у плечах, покинувши його в придорожньому рові, втік поки його не спіймали. Тоді почалося його справжнє життя.

В світі його мрій не було одначе вояка. Там була тільки його чорноброва і він, злодій. Вона не цуралася його більше, і після кожного поцілунку вони всміхалися одне до одного. Тепер йому це здалося дійсністю. Він перегнувся через край човна і глянув безжурно на водяну гладінь.

В зеленому дзеркалі побачив постать, що спочатку видалася йому чужою. Довго приглядався їй, нічого не розуміючи. Його лице мало бути лицем молодого хлопця його мрій, молодим, смілорізьбленим лицем, відкритим злему і доброму, на якому проте ні зле, ні добре не витиснуло ще свого знаку. В воді одначе бачив лице старця.

Повільно, здивований, простяг перед себе руки та почав приглядатися їм. Вже давно не робив цього. Був поганий, як опудало на горобців. „Маєш за собою довгий шлях, Гомеце“, — промовив до себе.

Перед ним виринув другий образ. Пишний Васко Гомець, власник королівського скарбу, лежав на смертній постелі. Слабий віддих підносив груди вмираючого. На одному розі ліжка сидів священник, на другому писар, але погасаючі очі не бачили ні хреста, ні тестаменту. Вони блукали в темряві, пробуючи задержатися на чомусь, що вимикалося їм та зникало в даліні. За дверима стримував слуга мовчазний натовп — гурт прошаків та спадкоємців. В одному кутку кімнати ждала терпелива постать — уся в чорному.

Такий кінець кожного.

Може одначе вдасться підплатити Бога — може якась чудодійна сила перенесе його разом із скарбом на суходіл. Але кожному на цьому світі призначено прожити стільки і стільки етапів — а він напевно вже свої пережив. Може і не всім тілом, але вповні, ґрунтовно. Це тіло не зможе йому більше допомогти, не допоможе йому і скарб. Залишився тільки один образ — дівчина в винарні — і ніякий скарб світу не поверне йому її.

І він заломив руки з такою силою, що м'язи мотуззям виступили на плечах. Він був завжди міцний, хитрий та обережний борець. Тепер знову треба було підняти боротьбу, безпощадну, без вагань та слабости, як за давніх часів. Цим разом одначе мав до діла з невидимим ворогом.

Наступного ранку проходжувався знову берегом все ще у внутрішній боротьбі зі собою. Часом поглядав на море. Воно лежало перед ним спокійне й ясне. Тоді зрозумів, що воно також йому вороже і відвернувся в другий бік. Потім присів на піску — якось байдуже, сонно. Почувався втомленим; втома розходилася по тілі наче з кров'ю із серця. Але боротьби він не залишить, ні, як довго ще б'ється його серце.

Все можна золотом оплатити, — говорив до себе вперто. Маючи його, можна зробити все — все має свою ціну. Губернатори, королі, духовенство... і навіть сам Бог.

Здалека наближалася хвиля. Він чув її шум. Скупчився в собі,

щоб протиставитися їй, але було вже запізно. Це не була морська хвиля, бо море лежало спокійне перед ним. Хвиля росла, могутніла, піднялася та перевалилася понад ним. Відчув її і задрижав. Був перемоženим.

Все можна оплатити золотом — все, аж до самого Бога. Але тут був уже вийняток. Можна купувати свічі, Служби Божі, але приєднати собі Господа грошем не можна. Це була правда.

Помалу, без шуму, без боротьби навіть, дозволив перемогти себе. Лежав непорушно на сухому піску і чув, як його тіло вбирало цю істину всіма порами шкіри. Треба було довгої хвилини, щоб спокій вернувся до його душі.

Вкінці підвівся. Коли став на ноги, почув, як дуже ослаб. Ішов наче безсилий старець. Але йому ще вистачить сили, щоб зробити те, що слід.

Пішов хитким кроком до затоки, де стояв його човен, і хвилину дивився тупим зором у воду. Так, це відповідне місце. Він часто плавав тут, але, нуркуючи, ніколи не досяг дна. Тут море мусіло бути дуже глибоке.

Взяв із скарбу те, що лежало найближче — золоту маску поганських жерців і пустив її з рук у воду. Падучи, вона заблищала ще раз і зникла у хвилях. Васко зідхнув, зігнувся і взяв до рук меч.

Вкінці лишилася тільки одна золота монета. Важив її хвилину в руці, наче б це була морська мушля. На одній стороні було витиснене людське обличчя — з Педровим носом. Дивна річ: різьбити людське лице на чомусь такому. Пустив монету в воду і вона зникла в зеленій глибині.

До цієї хвилини йому здавалося, що кожен кусень золота тягне у глибіню частину його душі. Тепер одначе, коли скарб лежав уже на дні моря, Гомец відчув, що змінився. Його серце не було вже більше розколоне. Чи воно було тут, чи лежало під водою біля скарбу — це не було важне, бо де б воно, його серце, не лежало, воно було ціле.

З лагідною цікавістю глядів на воду. В тому місці, де востаннє блиснула монета, бачив тепер декілька риб.

По хвилині вернувся до берега і присів. Тупим зором глядів на море. На хвилину згадав програну битву, але без стиду та болю. Борювався довго й мужньо. Це вже минуло. Він більше не буде змагатися. В дійсності пройшов одну тільки велику битву — вона тривала все його життя.

Йому здалося, що він давно нічого не їв. День, може й довше. Не пригадував собі докладно. Вже сама думка про їжу наповняла його відразою до неї. Був голодний, але не на їжу.

Ніч застала його на березі. Хотів вернутися до своєї колиби, але роздумався. Пішов у глиб острівця і примістився серед скель, у природній печері. Під печерою скеля уривалася стрімкою стіною. Присів тут, безпечний від крабів, сперся плечима об стіну і поклав долоні на коліна. Глядів на море і віддавався ласкавим пестошам холодного, освіжливого, ледве чутного повіу нічного повітря. Ген, у далині згашений зоряною ніччю лежав горизонт. Але не його шукали очі са-мітника.

Кілька годин пізніше ворухнувся і промовив з великою впевненістю в голосі: „Ти залишив довгий шлях за собою, Васко Гомеце“.

Та його слова залишилися без відповіді...

* * *

Майже рік пізніше британська корвета „Віксен“, що її супротивні вітри збили з курсу, вислала на острів свій човен. Може там була

свіжа вода та овочі для залоги, якій загрожував шкорбут. Старшина, що стояв на чолі цього відділу, поводився спочатку дуже обережно і був приготований на всяку напасть. Одначе набравши води та овочів, моряки почувалися далеко свобідніше і дехто з них пішов углиб острова. Сам старшина проходжувався здовж берега.

Побережжя було незвичайно гарне і розбудило в ньому цілу низку мрій. Вигуки підлеглих збентежили старшину і він побіг на ті голоси з рукою на шаблі. Він побачив одного з моряків, що стояв перед печерою й махав рукою до інших. Старшина швидко підійшов до печери.

Гурт цікавих моряків розступився перед ним і він побачив перед собою людину, що непорушно сиділа в печері з долонями на колінах, вступивши зір у морську далечінь. Шматки одежі звисали з напів голого, непошкодженого крабами, тіла, відслоняючи суху, наче гарбовану шкіру. Він мусів бути мертвий уже кілька місяців — це була мумія, забальсамована вітром і сонцем. Риси обличчя все ще можна було пізнати, вони мали навіть свій вираз — вираз, що його старшина вже раз бачив. Він підняв хусточку до уст і пригадав собі, коли вже таке лице бачив. Ні, вітер та сонце не могли його так висушити, зробити з нього кістяк.

Один з залоги підступив ближче.

— Чи знаєте, хто це такий, сер? — запитав з запалом. — Васко Гомец, проклятий пірат, я знаю його, Том знає його теж, нарешті стрінула його кара, цього португальського диявола!

— Так, — промовив старшина, що майже не слухав його, — дуже можливо. Ходили чутки, що його залишили тут самого.

— Висадили його? Плюгавець! Навіть його власні люди не могли більше видержати з ним!

Моряк нахилився, щоб плюнути засушеному мерцеві у вічі.

— Поводься пристойно! — гукнув на нього старшина і той відступив назад.

Всі наввипередки почали вичисляти злочини померлого, але офіцер не звертав уваги на їх базікання і дивився вперто на трупа Гомеца.

Він не помилявся. Хто раз бачив цей вираз обличчя, той не забував його ніколи. Не міг зрозуміти тільки одного.

Відвернувся і повів зором здовж берега: незграбно повзали довкруги краби, черепахи, а далше, в глибині острова — овочі, а в морі тільки риби.

— Я одначе присягнув би, що він помер з голоду, — прошептав до себе.

— Дивно!...

Переклад В. Б.

Степан Вінсент Бенет, один із найвизначніших американських письменників і поетів — помер у березні 1943 р. в 44-ому році життя. Перший великий успіх здобув 1929 р., відзначений одною з найвідоміших американських нагород Пуліцера. Цей твір — поема з часів американської громадянської війни — „Тіло Джона Бравна“ визначається великими мистецькими вартостями.

В 1944 р., вже після смерті Бенета, відзначено цією ж самою нагородою першу частину нескінченої поеми „Зоря Заходу“.

„Скарб Васко Гомеца“ — одна з найкращих та найглибших новель С. В. Бенета, сьогодні, в час зматеріялізування одиниці дуже актуальна.